

Religie is niet weg te denken uit het onderwijs

Godsdienst en levensbeschouwing in de plannen van Curriculum.nu

JAN MARTEN PRAAMSMA

Op donderdag 10 oktober jongstleden werd een nieuw curriculumvoorstel aangeboden aan minister Slob van onderwijs. Aan het voorstel was anderhalf jaar gewerkt door zo'n 150 leraren en schoolleiders, die verdeeld over verschillende ontwikkelteams elk een leergebied voor hun rekening genomen hebben. Hoewel al wel veel tussenproducten bekend waren, werd toch met spanning uitgezien naar dit eindadvies, niet in de laatste plaats omdat spannend was welke plaats er zou zijn voor godsdienst, religie en levensbeschouwing. De voorganger van Curriculum.nu – het rapport van de commissie Schnabel¹ – leek geheel aan godsdienst, religie en levensbeschouwing voorbij te gaan en daarmee was het de vraag of deze nieuwe ronde ook daadwerkelijk nieuwe kansen zou bieden.

Mens, maatschappij en burgerschap

Wanneer we het totale rapport van 623 pagina's doornemen, valt op dat het begrip 'godsdienst' niet voorkomt. Wel is er in totaal 39 keer sprake van 'religie' (16 keer) of 'levensbeschouwing' (23 keer). Bijna al die vermeldingen zijn aan te treffen in de beschrijvingen van de leergebieden Mens en Maatschappij en Burgerschap. Opvallend afwezig zijn verwijzingen naar religie of levensbeschouwing in de leergebieden Nederlands, Engels en moderne vreemde talen en het leergebied Kunst en Cultuur. Slechts één vermelding is te vinden bij Nederlands en slechts één vermelding bij Kunst en Cultuur. Curriculum.nu lijkt er daarmee voor gekozen te hebben religie en levensbeschouwing meer als maatschappelijk, dan als cultureel verschijnsel te benaderen. In eerste instantie lijkt dat een gemiste kans – en dat is het ook: juist waar het gaat om kunst en literatuur zijn religie en levensbeschouwing nauwelijks over het hoofd te zien.

¹ *Eindadvies Ons Onderwijs2032* (2016). Een uitgave uitgebracht door het Platform Onderwijs 2032 in opdracht van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Als we echter gaan kijken hoe er binnen de leergebieden Mens en Maatschappij en Burgerschap over wordt geschreven, blijkt het met die eenzijdige maatschappelijke benadering van religie en levensbeschouwing nog wel weer wat mee te vallen. Illustratief is de definitie van ‘levensbeschouwing’ in de begrippenlijst bij het leergebied Burgerschap. Levensbeschouwing wordt daar gedefinieerd als: *“Meer of minder specifieke opvatting betreffende zingevingsvraagstukken en de meest gepaste houding tegenover mens, omgeving en/of het bovennatuurlijke. Dit omvat ook georganiseerde religies”*.

Waar je binnen Mens en Maatschappij en Burgerschap al snel een definitie zou verwachten die start in de georganiseerde religie, is hier opvallend dat aan de zingevingskant wordt begonnen. En daarbij wordt dan ook nog eens de nadruk gelegd op het zoekende en tastende karakter van levensbeschouwing. Dat wordt gelijk al zichtbaar wanneer de definitie opent met ‘meer of minder specifieke opvattingen’, maar komt voluit tot uitdrukking in het spreken over ‘de meest gepaste houding tegenover mens, omgeving en/of het bovennatuurlijke’. De zinsnede ‘meest gepaste houding’ impliceert al een vraag, een zoektocht op zich.

Deze invulling van de begrippen ‘levensbeschouwing’ en ‘religie’ is niet alleen herkenbaar in de begripsdefinitie in de begrippenlijst, maar tekent ook de wijze waarop in de voorstellen van Mens en Maatschappij en Burgerschap over de beide begrippen wordt geschreven.

Gebruiken en feestdagen

Zo wordt aan de ene kant van buiten naar religie gekeken als leerlingen leren ‘over gebruiken en feestdagen bij verschillende levensbeschouwingen en culturen’ of als leerlingen levensbeschouwing en religie leren kennen als een dimensie van het maatschappelijk leven, naast politieke, sociale, economische, historische en andere dimensies.

Maar er is bijvoorbeeld ook aandacht voor de wijze waarop mensen gevormd en beïnvloed worden door religieuze tradities. Leerlingen leren dan dat ‘mensen deel uitmaken van verschillende culturen en levensbeschouwelijke stromingen, die invloed hebben op iemands identiteit’ en ‘hoe levensbeschouwing, cultuur, gedeelde- en persoonlijke ervaringen van invloed zijn op het geven van betekenis. Ze leren betekenissen herkennen en analyseren en hun uniciteit te ervaren’. Leerlingen leren dat ‘de waarden die mensen hebben hun idealen en hun beeld van een rechtvaardige samenleving bepalen’ en dat het belangrijk is dat leerlingen leren de diverse waarden en idealen ‘te (h)erkennen om zo hun eigen

beeld van rechtvaardigheid te ontwikkelen'. Ze leren 'over idealen die onder meer voortkomen uit religies en culturen' en dat 'waarden en normen weerspiegelen wat door iemand of groepen mensen als goed of fout wordt beleefd, maar ook laten zien hoe iemand denkt dat een gelukkig leven eruitziet en wat een ideaal leven is".

Persoonlijke identiteit

Leerlingen leren dat religie en levensbeschouwing zo invloed hebben op de samenleving, maar – 'in voorkomende gevallen' – ook op henzelf. Ze leren hoe levensbeschouwing en religie deel uitmaken van hun identiteit en ze leren 'relaties te leggen tussen verschillende aspecten die hun identiteit mede vormen en mogelijk met elkaar op gespannen voet staan: gender, levensbeschouwing, religie, cultuur, sociaaleconomische achtergrond, politieke en seksuele oriëntatie; regionale en/of nationale identiteit(en) en/in Europa'.

Maar ze leren vervolgens ook weer dat 'de rechtsstaat de grondslag vormt voor een vrije, diverse samenleving waarin mensen met verschillende sociaaleconomische, levensbeschouwelijke, religieuze en culturele achtergronden, fysieke en mentale mogelijkheden, politieke- en seksuele oriëntaties en expressies van gender gelijkwaardig kunnen samenleven'. Het programma van curriculum.nu lijkt kortom te worden gedragen door een actief, rijk en gelaagd begrip van levensbeschouwing en religie. En dat is zeker onverwachte winst. Hoewel de aandacht voor religie en levensbeschouwing bescheiden is met 39 vermeldingen op 623 pagina's, mag die aandacht toch opmerkelijk heten. Naar aanleiding van een door de Tweede Kamer aangenomen motie van CDA Tweede Kamerlid Michiel Rog hebben de ontwikkelteams zich namelijk vooral gericht op kwalificatie en socialisatie (het 'kunnen en kennen') en zijn zij bewust zeer terughoudend geweest op het gebied van de persoonsvorming. Het nieuwe curriculum moest wat de persoonsvorming betreft vooral een basis bieden voor een nadere invulling die aansluit bij hun identiteit en onderwijsvisie.

Vrijheid van onderwijs

Nog afgezien van het feit dat op deze manier de vrijheid van onderwijs haast ongemerkt een verrassend nieuwe invulling krijgt (niet de socialisatie, maar de persoonsvorming is aan de scholen), mag tegen deze achtergrond opmerkelijk heten dat in het spreken over levensbeschouwing en religie het zingevend aspect zo nadrukkelijk aandacht krijgt. Daarbij mogen we de terughoudendheid ten aanzien van de persoonsvorming opvatten als een nadrukkelijke uitnodiging aan scholen – openbare én bijzondere – om dit aspect verder uit te werken vanuit hun eigen onderwijsvisie en identiteit, hun eigen visie op het vraagstuk van 'de meest gepaste houding tegenover mens, omgeving en/of het bovennatuurlijke'.

Al met al kunnen we zeggen dat Curriculum.nu vindt dat religie en levensbeschouwing een plek moeten hebben op alle scholen, bijzonder én openbaar. In dat verband is het veelzeggend dat bijvoorbeeld de gymnasiumvakken Grieks en Latijn in de voorstellen in het geheel niet voorkomen. Bijzonder is ook dat Curriculum.nu erin is geslaagd religie en levensbeschouwing daarbij nadrukkelijk als zingevende dimensie van het bestaan neer te zetten en niet alleen als maatschappelijk probleem. En daarmee zijn belangrijke nieuwe bakens uitgezet.

Biedt het Curriculum.nu nieuwe kansen? Zeker. Maar meer kansen en uitdagingen dan nieuwe zekerheden. Er ligt vooral een uitnodiging. Aan ons als scholen en docenten godsdienst-levensbeschouwing op die uitdaging met energie en overtuiging aan te gaan.

Samenvattend kunnen we zeggen dat:

- Curriculum.nu aandacht heeft voor levensbeschouwing en religie in het basiscurriculum voor alle scholen openbaar of bijzonder.
- Curriculum.nu in staat is geweest levensbeschouwing en religie niet alleen als maatschappelijk probleem, maar vooral ook vanuit de zingevende kant te benaderen.
- Curriculum.nu mag worden opgevat als een uitnodiging aan scholen zelf de ‘persoonsvorming’ verder uit te kunnen werken, vanuit hun eigen visie op mens en wereld.